

Хто ти єси?

*Ти, котрий пізніше тут явиш своє лице!
Якщо твій розум розуміє,
ти питаєш,
хто ми.*

Ігор СКРУТЕНЬ,
заслужений журналіст України

Напис на скелі поблизу поглинутого
джунглями поселення майя

Не знаю, як кому, а тим, кому нині за п'ятдесят, відома, мабуть, притча про дивовижно стійкий синдром першої пострадянської хвилі. Мовляв, у багатьох абонентів тодішнього телекому було зафіксовано катастрофічну відсутність імунітету на вже призабуту, та все ще моторошну, як вирок розстрільної «трійки», одну-єдину фразу телефоністки: «Будете говорити?».

Фото з сімейного архіву Білоскурських.

Подейкували, що після тієї загалом невинної фрази дехто із сердег, здавшись очікуваного з'єднання, дивно яюсь поводився. Нервово сіпався чи, навпаки, довго вдивлявся у стелю, а повторений удруге запівнічний імператив спрацьовував ще дивніше – чолові'яга тут же починав... збиратися. Куди? Правильно. На вихід. Звісно, з речами.

Синдром – не синдром, але вже зовсім недавно, позаминулої, здається, осені, вдосталь сьорбнувши пенсійного роздолля, я не став випробовувати долю – до нічних дзвінків із Лондона почав дослухатися пильніше.

І на цьому телефонні паралелі різко розходяться, хоча дивне сум'яття, підозріло схоже на легкий мандраж, до останнього тримало всі ці дні. Точніше, до того пізнього вечора, коли черговий дзвінок Ірен став останньою краплею, що геть розчинила мої сумніви, мій тривалий невдячний пасьянс.

Попервах наші нічні медитації цілком логічно вписувалися у хронологію дат та подій, здебільшого родинних, і божевільна колотнеча щойно створеного журналу, як і ревно метушня медійного служачи, наче уповільнювалася та вщухала, коли у слухавці вібрував задержуватий голос Ірен: «То як, пане вуйко, знайшли свою детермінанту? Ще таки не вмерли ні слава, ні воля?».

Іншим разом її передріздвяне віншування було оповите серпанком смутку: «Як ви там додумалися до

наколотих помаранчів?». Ще пізніше повіяло вітерцем відчуження, а моя не першої свіжості епістола – «не все так просто, як видається збоку» – боком таки вилізала: наступний сеанс зв'язку Лондон ображено проігнорував...

Для ясності: Лондон – це вона, Ірен. Коли ностальгує – Ірина. Моя племінниця і синьоока бестія з гострим розумом та язиком. Власниця кількох престижних дипломів із менеджерсько-лінгвістичним ухилом. Через що, власне, споглядає нині Темзу, а не Дніпро. Чи принаймні свій рідний Прут.

Що ж до «пана вуйка», то сумнівів щодо авторства вайлуватого винаходу теж, мабуть, бути не може. Щось середнє між традиційним гуцульським звертанням і номінальним родинним дядьком – це, зрозуміло, про мою персону. Її маленька помста. Бо, коли, каюсь, зовсім зелений іще «просто вуйко» правдами й неправдами норювив спекатися невдячній місії догляду за морочливим дівчиськом, поки з трудів праведних повернуться її батьки, – це, перепрошую, також був я. Хоч як хотілося б нині зішкребти, викинути з пам'яті, бодай зачохлити, як міллю побитий прапор, неоковирні старі сторінки...

Хоч би там що було, а десь під осінь із затяжного бойкоту вона вигулькнула, наче й нічого не було. Тому з демаркацією позицій знову не вийшло. Життєрадісний натиск племінниці схилити, чи пак «стероризувати пана вуйка до зустрічі на вітцівщині, у славному місті Коломиї», вочевидь набув ознак майже вирішеної домовленості.

– Ну, то як, – воркувала слухавка, – гайнемо на побачення з дитинством? Якраз дітлахи розбредуться по школах, поруч австрійське стрільбище – пам'ятаєте, за Прутом, де ви кіз пасли. Не бійтеся, приїжджайте...

Довго думав: чому так? Чому не могу прямо сказати – так, боюсь. Хоч річ тут не в страхіві як такому. Змертвлюючи волю, він не здатен зруйнувати ілюзію таємниці, моєї, нашої таємниці, яка до пори не могла стати і твоєю, Ірен. Жорстока дробарка, запущена не нами, нас же і перемолола – лицемірством, класовою однолінійністю, вороженечю, що й досі проростають на кістках розстріляних, замордованих, обдурених... Чому?

Чому при кожній спробі осмислити далекий дитячий спогад, уява вперто викликає один і той самий образ? Немов десь у немислимо захмарній далечині, в холодному, ірраціональному космосі, ледь пульсуючи на високих регістрах, то затихає, то знов проривається щемлива й до болю знайома партія меццо-сопрано. І тоді всі потьмарення, всі щеми під серцем потроху розсмоктуються, а порядок речей набуває інших, чіткіших та прозоріших сенсів.

Це вже потім, у дорослому, чи не першому журналістському розслідуванні, з'ясувалися деталі того далекого трагічного ранку і, як наслідок, невігойно пронизливого відчуття.

Що була того разу не одна з тих «баудінських» облав, яких досі вдавалося батькові уникати, – його, дивом уцілілого вчителя та неперевершеного скрипаля берегли

всім селом. Що війна, обігнувши цю глуху карпатську місцину, надгонала його з іншого боку, банальнішого й загадкового водночас. Що, ледь оклигавши від хвороби по невдалій спробі пробитися на схід, саме цього ранку він знову звівся на ноги, плануючи повторити все спочатку. І що стояв за вікном незвично холодний березень, коли в ранкових сутінках прийшли за ним якісь нетутешні, не по-нашому шваркотливі люди. В довгих, схожих на рясу сусіди-священника, плащах, і це було останнім, що врзалось у пам'ять заляклих від жаху матері, старшого брата, мене, лише копняком гестапівця відірваного від батькового коліна.

Але ні, не останнім. Ще був характерний звук удару алюмінієвого кухля об відро з водою. Високе меццо обірваної струни. Вмитись, однак, скрипалеві вже не дали, а десь через місяць-другий селом пішов стишений поголос: учителя розстріляли в дрогибицькій тюрмі...

Ким він був, усіма шанований інтелігент (володів кількома європейськими мовами), душа статечних поселенців із сільськими газдами і взагалі «наш чоловік»? Чи був якимось пов'язаний з підпіллям УПА, із чутками, що кілька зірваних відправлень молоді до «фатерлянд» не обійшлося без «пана професора»? Хто ж тоді навів гестапівців? За чіим доносом теліпались у глухе гірське село, куди й улітку не кожен «німак» потикався?

Не знаю. Лише достеменно пам'ятаю, як нишком, переборюючи страх (агов, Ірен), пробирались ми, сільська шпана, до погромленого обійстя тутешнього лісного. «Секоти», пошепки названого кимось із дорослих. Як після нічної зливи шльопали босоніж по калюжах і, затуляючи роти від раптової нудоти, навіть кинулися з порога, залитого іржаво-брунатними патьоками...

Кров! Еквівалент тупого, найжорстокішого обміну. Самосуд, якому не мало бути місяця у «виходному процесі» дитячих душ. Навіть сьогодні, з відстані багатьох років, не можу знайти визначення тій несправедливості, з якою хтось підняв мстиву сокиру на лісного та його сім'ю. Не скажу, що на самому денці отієї самої дитячої душі зачалась особлива прозорливість. Просто помста як старий бойовий кінч будь-якої підступності – це тепер я добре знаю – має прикру «анкетну» характеристику: вона – сфінкс із сфінксів нікчемних моделей будь-якого реваншу. Дивовижний зразок найпохмурішого самовідтворення. І байдуже, наскільки близько до ілюзії справедливості проляже ілюзія відплати. Підступність, модифікуючись, не перестає нею бути.

Тепер ось поважні пани мляво сперечаються: масово чи не дуже в тих повоєнних краях підсаджували «качок» долбесні винищувальні «яструбки». У сенсі: в оунівське «середовище» чи в «лігво» – залежно від того, в який бік повернута обличчям висока дискусуюча сторона.

Але ж це вже було, панове. Принаймні з часів незабутнього Вишинського. Того, що Януарович. Того, що полум'яний трибун і незламний прокурор. Того, що в єзуїтському мазохізмі спокутував свій «меншовицький ухил» сотнями й тисячами закатованих «ворогів народу». Того, між іншим, що в революційному осянні підписував ордер на арешт небезпечного «німецького шпигуна». Того, що Ульянов-Ленін.

Коло замкнулося? Не зовсім. Не хотілося б із громадян трагічних брил вибудовувати струнки та логічні схеми. Жонглювати глобалістикою. Крутити дулі. Цього навчили нас добре. Життя, скидаючи крихти зі столу громовержців, дарувало журналістам нечувану розкіш – майже голіруч іти на вітряки, не завжди, як з'ясовувалося, примарні. Майже твердо знаючи, що для «підручних партій» відведено місію такої собі кишкової палички – навіщо заковтувати, як особисті образи, гіркі та незручні запитання, хто відповідь на них? Хто візьметься підписувати ордер за єзуїтський постріл у спину, в потилицю – в нинішній день?

Знову пам'ять повертає мене в далеке гірське село, в непомірно велику, але вічно пропахлу сирістю кімнату старого «вчительського» дому, де найжачений школярик люто витирає пальці від саморобного «антраменту», чи пак чорнила. Воно ж, кляте, ніяк не відтирається на посинілих пучках, і я ніяк не можу збагнути – від того, що сам до ночі хімічив над уваром із підморожених ягід бузини, чи від собачого, таки справді небувалого о цій порі холоду...

Удома я сам, готую уроки, точніше, роблю вигляд, що збираюся негайно взятися за справу. Час від часу в зовнішню шибку вікна вклеюється розплюснутий ніс братця Богдана. Мого повноповажного наглядача – йому саме не просто «тринадцятий минало». В ту мить йому було вкрай необхідно дізнатися, наскільки міцно першим льодком прихопило приборожні запламини норовистої нашої річки-сусідки, що за два кроки від рогу будинку розливалась нешироким мілководним плесом.

Скільки радості й рибальської втіхи дарувало воно влітку, коли не ломить уже поперек від холодної бистрини, а пристойний кілограмовий пструг ще вихо-

дить погрітись на скупому сонечку. Скільки солодкого чекання зігрівало душу, коли з гідністю індійського вождя брат пеленав у кропиву десяток-другий добірної, геть розцяцькованої чорно-червоною морзянкою форелі та вирушав у неблизьку дорогу. Вниз, за течією, в далеке та загадкове місто Стрий, де можна обміняти її на пляшку запашної конопляної олії. Де, за розповідями, дозрівала чудернацька городина, що зветься чи то парадичкою, чи то помідорами. Куди знов і знов пориватиметься й сама матір, зів'яла та стихла, тільки у своєму невгасному видінні шукаючи і не знаходячи відроди.

«Ворожка порадила», «ворожка сказала» – то був її рефрен. Її останній рубіж самозахисту. Уперта, майже знівсіла умова не вірити, що дива не буде, і зжовклий од сліз «регімент» – повідомлення про розстріл батька – ще довго блякнутиме серед старих сімейних фотографій.

Нарешті відпускають фіолетові розводи на заляклих од холоду пальцях. Приречено зітхнувши, розгортаю зошит, точніше те, що з великою натяжкою можна назвати ним, – товстий гробсбум прошитих матір'ю клаптів газетного паперу.

Тепер вона, замінивши батька, теж тягне вчительську лямку. Щоправда, вже вдвох – із району «другі совіти» прислали підмогу, молоду симпатичну східнячку, тож і перепадає нам то диво-олівець, то диковинна трофейна заточка...

Згадуючи ту наївну утилітарність, сьогодні вже й увияти неперосто, чим закінчувалися подібні фразерства. Шматок газети з фотографією «вождя народів» – це вже пізніше – коштував семи років посиленого режиму тихому і скромному нашому завгоспові (саме тоді «літрабом» починав я в обласній «Прикарпатській правді»). Взяти його просто з ринку: у злочасній газетній шматок загортав щось істівне.

Та повернімося у пропахлу сирістю кімнату, де без особливого ентузіазму готую уроки і крізь шибку вікна обсервую світ. Снігу немає – чи то розтанув уночі, чи то хмари не зачепились, як слід, за Острий Вершок – найвищу гору, що безлісним шпилем нависає над селом. Скоро зі школи повернеться мати, і я, скинувши тавро піддоглядного, вислизну на берег та приєднаюсь, якщо пощастить, до братових бридибенцій.

Віддалений тріск, схожий на звук зламаної крижини, підштовхує мене до вікна – чи не поплатився, бува, мій дослідник за необачну цікавість? Та ні, не видно нікого, і тонкі скельця незайманого льоду так само незвучно підрізають річкову бистринь. А вже наступної миті моє крихке та безтурботне «я» дивним чином

вилущується, нестримно випадає з цього світу, із коліски, в якій так звично й врівноважено затишно...

Стежкою, що прямісінько під вікном, важко гупав, припадаючи на ногу, заюшений кров'ю чоловік.

Він біг майже без бігу: судорожно хапаючи ротом повітря та щосекунди оглядаючись назад. Мокрого від крові картуза однією рукою притискав до паху, рана була десь там. Іншою норовив розстебнути забрюхану «бунду» – короткий, ледь нижче пояса бойківський кожух. Такі, давно вицвілі та пропахлі смерччям, я вже вмів вирізняти на «хлопцях із лісу». Але чому так дивно портовувався оцей вже зовсім не молодий та доволі огрядний утікач? Чому в моторошному, з немислимими амплітудами шкандибанні він наче й не шукав прихистку, а скоріш вичікував чогось, спантеличено озирався, не вірячи очам своїм, щось радше хрипів, ніж кричав, знов конвульсійно дибав далі? Кому та які муки сум'яття хотів викричати? Хто, зрештою, стріляв?

Так чи приблизно так наближався я до відповіді, приголомшливість якої нестиму, мабуть, до кінця. Ось лишень угамується гулання у скронях та за вікном мимовільного мого спостережного пункту, навшпиньки – сковтую клубок у горлі – увіпрусь лобом у холодну шибку і...

І знову віч-на-віч стикнувся зі старою знайомою. З підступністю, що відроджується, наче сфінкс. У режимі, як мовиться, реального часу. Настільки реального, що й досі мурашки за спиною.

На протилежному боці річки, трохи нижче млина, де розбита, але вже промерзла сільська дорога забирає вгору, на перевал, звідки ночами чути гуркіт поїздів, на окраїнній та безлюдній дорозі зі свого далекого й колючого дитинства я бачу «ту» вантажівку. Цілком конкретну забрюхану полуторку, біля якої поспіхом пораються ні, наче не «стрєбки», а трєс-четверо натуральних тобі «лісовиків» – це було видно з такої самої «бунди» на одному з них, хіба трохи настовбурченішої та необношенішої. З фірмової «мазепинки», заломленої строго по формі – розріз – ніс, хоча відстань, можливо, дещо потьмарює цю деталь.

Один із них – німецький «шмайсер» за спиною – застрибує в кузов, підхоплює та втягує якийсь продовгуватий клунок, а ті, що внизу, старанно зачовгують місце, де щойно той лежав, скрючений удвоє, наче старі бесаги з нехитрим бойківським скарбом. Мить – і від куцої вантажівки залишається сизий димок та невпвнений гавкіт собаки оддалік, тут же, зрештою, мудро примовкло.

І лише тоді до мене доходить смисл усього цього: клунку, вки-

нутого в кузов обм'яклим снопом; розчавленого хрипу щойно зниклого за рогом будинку геть потьмареного розумом утікача; весь цей вертеп із перевдягнутими «своїми» – качкою, на яку, бадьоро крикаючи, летить довірливий, а через мить із свинцем у паху, огрядний та наївний крижень.

Ні, звичайно. Заціплений від жаху восьмирічний шпінгалет не міг не знати, що вчорашні німецькі обклави і нинішні рейди радянських «стрєбків» – аж ніяк не одне й те саме. «Німаки» не церемонилися з «ідентифікацією» своїх жертв, сяк-так, іноді волоком стягуючи їх на вигін у центр села. Гебісти ж узагалі намагалися в нього не заїжджати. Чому? Може, прообраз трагічної сцени, мимовільним свідком якої став переляканий до смерті пацан, уже надихав когось на «ефективний метод очищення від націоналістичних бандформувань», і доповідна із грифом «Сов. секретно» невдовзі ляже на стіл «самому» Хрущову?

Це правда: війна, дивним зигзагом обігнувши цю гірську глухомань, знову буде повернута в те село. Хоч не пам'ятаю жодної спаленої хати, і навіть сліпа авіабомба, поцілена в ребро сусіднього пагорба, зверху схожого, мабуть, на контури бункера, надовго стала об'єктом насмішок сільських гостролюбів.

З часом, однак, дотепників поменшало: зловісне слово «виселенці» більш ніж затьмарило радість повернення інших жертвопринесених – безногих чи безруких фронтовиків. Вони скупчувалися тепер біля сільської «точки», якраз по сусідству зі школою, і з вікон дерев'яної одноповерхівки було добре видно, як мовчазні молодичі намагаються висмикнути «свого», разом з милицями, аби відвести, а то й віднести, розбурхану ратну челядь додому.

Не минули ті сліпі бомби й нашу сім'ю сільських учителів. Сім'ї моїх однолітків-горян, котрим, ой, як непросто було долати хаші облуд, хаші суперечливої науки виживання в тугому, як зашморг, кільці влад, режимів, ідеологій. Уже самий перелік їх уособлень – «мазури» – «мадяри» – «перші совіти» – «німаки» – «другі совіти» – виплескує, здається, весь біль і сарказм людей, підданих жорстким і жорстоким експериментам.

І що? Улюблені колись брязкальця на зразок «бандерівщина» стали ознакою закостенілої маргінальності? Просто несмаку? А сплотнілі враз від хамовитих просторікувань заїжджого молодика вже нинішні, біті-перебиті, одне слово, вкорінені в непросте життя тамтешні ґазди, – не на карб? А порідшали, слава Богу, сутички на площах, де ще вчо-

ра горіли поминальні свічки й падали не тільки партійні прапори, – це що: причини чи наслідки «забамбуленості» людей, які щиро вірили апостолам своєї несвободи?

Якої саме – то вже інша історія, Ірен. Вона також писалася кров'ю. За витонченими теоріями глобальної винятковості – «чужою», звісно. Знаєш чим завершився приїзд у повоєнне те село матеріної напарниці-східнячки? Ціпками нічних візитерів, які «всього лише» вимагали зізнатися «хто прислав?..» В обнімку з милицями, незграбними, саморобними, – живе тобі розп'яття, що гріється на одвірку, – такою запам'яталася вона відтоді.

... – Де ви там, пане вуйку, не заснули це? Я вам гарантую: кращої кави, як у Коломії, не знайдете. Вийдемо зрання – тут недалеко, може, пам'ятаєте – коло старої друкарні? Гречні дівчатка, дерево, порцелянові філіжанки. Ви вже замовили купейний? До речі, харківськими не рекомендують – довго в дорозі...

І все це майже зовсім без паузи, на одному, що називається, подиху.

Не знаю, чому, але тепер щєбетання племінниці невловимо знімає напруженість, заспокоює, я вже здогадуюсь – від чого. Певно, й молитва, не завчема ритуальна, а проказана в думці, у спогаді, що жевріє сповіддю давніх метань, озивається так співзвучно. Тож запитання Ірини: «А що вас, пане вуйку, тримає?» – знято остаточно і... не безповоротно.

Бо це вже, мабуть, також назавжди: варто доторкнутись, навіть мимовільно, до призабутої вже струни, як починає озиватися вона зовсім «не з того боку». Не з урочистих нот благочинності шибеника-козопаса, яким бачу себе з переїздом сім'ї, чи, може, й утечею суди, в містечко понад Прутом. Бо старезні верби й урвища по периметру стрільбища, того самого, «австрійського», яким провокує мене племінниця, ще довго були полігоном дорослішання й сповідальнею одночасно.

Тут нас, підлітків околиці, виховував закон особливого ритуалу, коли знайдена в кущах невибухнула граната ставала допуском до свята святих – у старі, позеленілі від часу підземні бетонні сховища, де підіржавіла вже, але дорогоцінна знахідка закладалася в оберемок хмизу, а тобі саме випадає черга черкнути сірником. Під тупотіння рвонулих нагору екзаменаторів. Тут починалися мої мандри з героями Купера та чомусь Руставелі, а пізніше – з Льонькою Бударовим, відчайдухом, котрий підбив мене кинути все і податися не куди-

небудь, а до сонячної Одеси, у примарну школу юнг, і ядучі запахи вагонних гальм, тамбури, просякнуті цигарковим димом, назавжди в'їлись у голодну романтику п'ятдесятих. А ще до того, забившись у зарості загнаним вовчням, приречено скиглив, коли не стало матері – у тридцять із лишком вона залишила в спокої ворожок, які так і не зарадили її вдовиній тузі...

Де вони тепер, розбишаки-однолітки, по-своєму чесні й мужні мрійники-мореплавці, тарзани, робін гуди?

Уривками через роки, наїжджаючи сюди у справах газетних (як власкор по Західній Україні) вже на виході з кладовища, де «окопались усі наші», брат нашвидку веде лік моїм стрільбищенським гаврошам: той став непоганим художником, той – знаменитим лісівником, ще один – медичним світилом...

Що це? Закономірність суспільної компенсації? Плата режиму за жорстокий класовий відбір? Можливо. Але чому так міцно тримає саме та картина – майже розчавлена в запітнілому кулаці сірникова коробка і – потужна вибухова хвиля, що буквально вдавлює мене в захисний вал разом з усією «екзаменаційною комісією». Повним складом і в повному наївно-абсолютному єднанні. Мимоволі думаєш про унікальність відчуття спорідненості, природу якої творено, мабуть, на небесах...

І тут, Ірино, немого моя дорога, настає кульмінація всієї, хоча й не повної, одиссеї тих літ. Чесно кажучи, вона й досі має присмак не до кінця усвідомленого дива, якого заждалася найжачена доля підлітка.

Ти вже не пам'ятаєш, мабуть, як неподалік дому, де народилася, то була вулиця Дімітрова, здається, довго стовбичив серед руїн височенний димар колишнього цегельного заводу. Поруч дисонував своєю елегантністю дивний канал; давно пересохий, але все ще монументальний своїм бетонним убранням, він по-марсіанськи чітко прокреслював абсолютну пряму, по дотичній з'єднуючи той будинок із руїнами колишньої цегельні. Жодного кущика довкруг, жодного дерева і... жодної перспективи зачепитися, замаскуватися одним, очікуючи приїзду «об'єкта», мішені, яку треба вести до розпорядження місцевої референтури, і не допустити цього, прикрити від можливого нападу – другим.

Скажу коротко. Тієї далекої листопадової пори, коли у блазенькому, перешитому з братового, пальтечку мене послали розклеювати «клябсидри» – оголошення про завтрашні похорони матері, якісь військові підкликали мене до

критій брезентом «легковушки» і... доставили додому. Ще з порога бачу, як серед родичів і незнайомих людей діловитою впевненістю вирізняється той, чиї зображення на фото зі змішаним відчуттям гордості і невіри споглядав сотні разів, про кого пошепки говорили вже й після «німаків». Короткі «воєначальницькі» вуса, басовиті командні нотки...

Так, це був той самий легендарний комдив. На той час командир Залізної дивізії, що розквартирувалася у Львові. Фронтний генерал Михайло Білоскурський, якому випало пройти шлях від підсобного робітника тієї, сусідньої колісь, цегельні (ось чому розроблялась схема охорони за маршрутом одногоденного його проїзду) до Східної Померанії, Балтики та Берліна з його найпереконливішим обліковим документом – по вінця розписаним Рейхстагом...

Як усе переплетено в клубку миттєвостей та гравітацій! Неподалік од міста Лева ще трусило «тихою» війною на взаємознищення, а з далекого датського острова Борнхольма, щойно взятої твердині нацистів у Балтійському морі, вже відшвартувалися перші підрозділи його бойових побратимів. Без салютів, але й без ворожого зблиску в очах сурових вікінгових нащадків.

Звісно, це пізніше прийде час зістикувати незістикуване. Час жалю, що не встиг дослухати нічні, до ранку, розмисли генерала, котрий ходив по лезу бритви і, усміхаючись, оберігав інших. Котрому, врешті, власною долею випало довести, наскільки оманливою може бути жорстка оболонка старого солдата з великим благородним серцем. А тоді, в першому мареві повоєнних надій, для нас він був просто вуйком Михасем, старшим братом покійної матері, на похорони якої «залізний комдив» викроїв лише дубо.

Якої, утім, цілком вистачило, щоб достеменно пастка дотодішнього мого життя, практично бездоглядного та безоглядного, якщо й не щезла міражем перевтілення, то бодай не штовхала на саму лишень інфантильну замилюваність впливовим покровителем. Навпаки. Не mine й двох років, як наївний абітурієнт Київського підготовчого артилерійського училища (було таке), осідлавши ілюзію генеральської протекції, з тріском провалює перший же іспит, математику, без якої немає ні балістики, ні самої артилерії, а є відчуття нагальної потреби тут же провалитися крізь землю.

А може, це й до кращого? Може, саме звідти, з оглушливого ляпаса закінчилося дитинство, і мої протистояння болям, явним і вигаданим, – то не що інше, як

безкінечне усвідомлення вдячності за суперечливе, як вітринний дизайн, життя?

Через роки, вже на захисті диплома, мені, запізнілому гостю, нічні двері київської квартири завжди відчиняв саме він. На столі скромного кабінету розгорнуті карти-схеми, аркуші рукопису, накази, нагородні документи...

Генерал продовжував свою битву. Ту, не доступну для близьких, але так і не вирвану з пам'яті, тим більш із контексту диявольської м'ясорубки 37-го. Битву, коли зловісний рефрен «Будете говорити?!» нерідко ставав і відповіддю «соколів товариша Ягоди». Тут-таки, в сусідній камері. Битву, зрештою, коли чітке усвідомлення безвиході формує найточнішу та найдостойнішу модель поведінки, – він тоді просто повторював... усе спочатку.

І те, як жовторотому семінаристу довелося назавжди розпрощатися з мрією про сімейну традицію вчительства. Як голод двадцятих заганає у катакомби ядучих цегельних печей, а браві червоні кавалеристи, наступаючи на Варшаву, залюбки зарахували його, чи не найграмотнішого в ескадроні, на хлібну посаду писаря...

Чому він, «польський шпигун» і «ворог народу», вижив тоді, в час «плідних політичних дискусій»? Що відвернуло «караючу руку» оунівського підпілля під час похорону матері, та й пізніше, коли прощався із навидовижу розгалуженим коренем Білоскурських у повоєнній тій Коломиї? Де взагалі межа прокляття – брат на брата?

Здається, я запитав його так, або майже так, значення це вже не має. Значення мала відповідь, назавжди збережена як родинна реліквія: «Ти ж сам кажеш – розгалужений корінь. Сам із собою народ нічого путнього не навоює».

... А «на вітцівщині» я все-таки побував. Тієї ж таки осені. Прохолодної, з «помірними опадами» та непомірними тостуваннями. Із спогадами й обмірними пішки кілометрами розбудованої та своєрідної Коломиї. Старого стрільбища немає і сліду – котеджі, мов Кіплінгові джунглі, вчинили навпаки, поглинули й цю частину заруптя.

Немає вже й дому над самісіньким каналом, звідки розійшлось-розбіглося декілька поколінь. Натомість гострошпилими мансардами салютують колишні пустирі колишньої старої цегельні. І той, «марсіанський» ландшафт, що вибухнув паростю густого саду, де впереміж із невибагливими вільхами, вербами та кленами розкішшю щорічного торжества кокетують стрункі самосівні вишні.